

Bioforsk Rapport

Bioforsk Rapport

Publikasjonsnummer 7(118) 2012

Toppleder i grønn kjeledress

Dybdeintervju med 12 kvinner om landbruket i Møre og Romsdal.

Forfatter: Ildri Kristine (Rose) Bergslid

Bioforsk Økologisk

www.bioforsk.no

Bilde 1: Stian Pettersen. Bilde 2 og 5: Heine Schjølberg. Bilde 3, 4 og 6: Rose Bergslid

Hovedkontor/Head office
Frederik A. Dahls vei 20
N-1432 Ås
Tel.: (+47) 40 60 41 00
post@bioforsk.no

Bioforsk Senter
Bioforsk Division
Adresse
Postnummer og poststed
Tel.: (+47) 40 60 41 00
fornavn.etternavn@bioforsk.no

Tittel/Title:

Toppleder i grønn kjeledress. Dybdeintervju med 12 kvinner om landbruket i Møre og Romsdal.

Forfatter(e)/Author(s):

Ildri Kristine (Rose) Bergslid

<i>Dato/Date:</i> 26.9.2012	<i>Tilgjengelighet/Availability:</i> Åpen	<i>Prosjekt nr./Project No.:</i> 7(118) 2012	<i>Saksnr./Archive No.:</i>
<i>Rapport nr./Report No.:</i> 7(118) 2012	<i>ISBN-nr./ISBN-no:</i> 978-82-17-00970-2	<i>Antall sider/Number of pages:</i> 25	<i>Antall vedlegg/Number of appendices:</i> 1

<i>Oppdragsgiver/Employer:</i> Møre og Romsdal Bondelag	<i>Kontaktperson/Contact person:</i> Arnar Lyche
--	---

<i>Stikkord/Keywords:</i> Kvinner, landbruk, likestilling	<i>Fagområde/Field of work:</i> Landbruk
--	---

Sammendrag:

I underkant av 14 % av registrerte bønder i Norge er kvinner, til tross for at økt andel kvinner i landbruket lenge har vært et satsingsområde både for landbrukets organisasjoner og myndighetene.

Bioforsk Økologisk har på oppdrag fra Møre og Romsdal Bondelag gjennomført 12 dybdeintervju av kvinner med tilknytning til husdyrproduksjon i Møre og Romsdal. Formålet med oppdraget var å få innblikk i tanker og erfaringer rundt det å være kvinnelig bonde. Hvilke faktorer spiller inn på valget om å bli/ikke bli bonde, og hva tenker de kan være årsaker til den lave kvinneandelen i norsk landbruk.

<i>Land/Country:</i>	Norge
<i>Fylke/County:</i>	Møre og Romsdal
<i>Kommune/Municipality:</i>	Tingvoll
<i>Sted/Lokalitet:</i>	Bioforsk Økologisk, Tingvoll

Godkjent / Approved

Prosjektleder / Project leader

Kristin Sætherin

Navn/name

Ildri Kristine Bergslid

Navn/name

Innhold

1.	Forord	2
2.	Sammendrag	3
3.	Bakgrunn og formål	4
4.	Tidligere arbeid	6
5.	Metode	7
6.	Resultater	8
6.1	Hva motiverer til å drive gård?	8
6.1.1	«Det var slik det skulle bli»	8
6.1.2	Respekt for arven	8
6.2	Bondelivets lyse sider	10
6.2.1	Produksjon av mat	10
6.2.2	Gode oppvekstvilkår	11
6.3	Utfordringer med livet som kvinnelig bonde	12
6.3.1	Dårlig økonomi - en større utfordring enn kjønn	12
6.3.2	Fødsler og småbarnsperioden	14
6.3.3	Det late livet på landet?	15
6.3.4	Det er bedre å være to enn én	17
6.4	Liten, stor, større eller størst?	17
6.5	Interesse for traktor og maskiner	18
6.6	Den viktige kjønnsbalansen	20
7.	Full likestilling i landbruket - en realistisk målsetting?	21
8.	Deltakerne og gårdene	22
9.	Kilder	25

Vedlegg: Spørreskjema.

Eikrem i Tingvoll kommune. Foto: Heine Schjølberg

1. Forord

Takk til Møre og Romsdal Bondelag for oppdraget og god oppfølging underveis.

Takk til Norsk senter for bygdeforskning ved Reidun Heggem og Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Landbruksavdelinga, for god hjelp og innspill.

Takk til 12 flotte, friske damer som tok seg tid til å dele sine erfaringer med meg. Det var veldig lærerikt og interessant å snakke med dere.

Lykke til videre!

Tingvoll 28.9.2012

Ildri Kristine Bergslid

Ildri Kristine (Rose) Bergslid

Kviger på beite. Foto: Heine Schjølberg

2. Sammendrag

I underkant av 14 % av registrerte bønder i Norge er kvinner, til tross for at økt andel kvinner i landbruket lenge har vært et satsingsområde både for landbrukets organisasjoner og myndighetene.

Bioforsk Økologisk har på oppdrag fra Møre og Romsdal Bondelag gjennomført 12 dybdeintervju av kvinner med tilknytning til husdyrproduksjon i Møre og Romsdal. Formålet med oppdraget var å få innblikk i tanker og erfaringer rundt det å være kvinnelig bonde. Hvilke faktorer spiller inn på valget om å bli/ikke bli bonde, og hva tenker de kan være årsaker til den lave kvinneandelen i norsk landbruk.

Valget om å overta og drive en husdyrproduksjon er, i tillegg til valg av yrke, et valg av livsstil. Driver man en husdyrproduksjon har man ansvar for dyrenes ve og vel døgnet rundt.

Alle med tilknytning til en husdyrproduksjon er godt kjent med avløser-situasjonen i landbruket. For mange er det svært vanskelig å få en stabil og god avløser. Er man en gravid kvinnelig husdyrprodusent vil dette være en stor utfordring i forhold til gårdsdrifta.

Kostnadene i landbruket øker raskt. Denne utfordringen kan møtes med økt produksjon der de naturgitte forutsetningene ligger til rette for det slik at stordriftsfordeler kan høstes. I mange av bygdene i Møre og Romsdal er ikke de naturgitte forutsetningene for stordrift til stede, og stordrift kan bli et krevende alternativ både i forhold til arbeidsmengde og økonomi.

De spurte mener at den aller største utfordringen for norsk landbruk, og rekrutteringen til landbruket (av begge kjønn), er dårlig økonomi. Mange av utfordringene man har som kvinnelig bonde kan løses dersom økonomien gir rom for å leie inn hjelp. Dersom du ikke har en partner/kårfolk eller andre som er villig til å jobbe på gården, og du selv ikke er i stand til å gjøre jobben f.eks. i forbindelse med et svangerskap/fødsel oppstår det både en praktisk og en økonomisk utfordring. Denne virkeligheten gjør at mange kvinner velger andre, og ikke minst enklere måter å leve sine liv på.

3. Bakgrunn og formål

Produksjon av mat er verdens viktigste arbeid. I dette arbeidet har kvinner en helt sentral rolle. I utviklingsland er flertallet av småbøndene kvinner, og i mange land står kvinner for 60-80 % av matproduksjonen. Kvinner er avgjørende for å sikre mat til verdens befolkning.

Matproduserende kvinner fra Macodra Group i Tanzania. Foto: Kristin Sørheim

«...Kvinner arbeid omfatter i store deler av verden dyrking, omsorg for husdyr, å sørge for mat, vann og ved til familien, å ta vare på felles matressurser for lokalsamfunnene. Det er også ofte kvinnene som tar vare på tradisjonell kunnskap om dyrking, vedlikehold og bruk av tradisjonelle plantevarianter, og kvinnene er avgjørende for å bringe tradisjonell kunnskap til nye generasjoner. Kvinnebønder er spesielt oppmerksomme på nytten av plantegenetiske mangfold, og i mange deler av verden har de hovedansvaret for produksjon av avlinger som er avgjørende for familiens matsikkerhet» (Utviklingsfondet, 2011).

I Norge er situasjonen en annen. Kun 13,5 % av registrerte bønder er kvinner (2012). Andelen kvinner som gjør en arbeidsinnsats i norsk landbruk er høyere siden mange kvinner bosatt på gård deltar i gårdsarbeidet. I Møre og Romsdal er kvinneandelen høyere enn landsgjennomsnittet. I 2012 var det 419 registrerte kvinnelige drivere mot 2304 registrerte menn. Dette gir en kvinneandel på 18 %.

I likhet med mange vestlige land gjennomgår landbruket i Norge store strukturendringer. Tall fra SSB viser at vi har gått fra drøye 200 000 gårdsbruk i 1959 til 46 000 i 2010, en reduksjon på omtrent 80 %. I løpet av de siste 10 årene har 32 % av alle husdyrprodusenter lagt ned drifta. Fra 44 500 enheter til 30 300. I melkeproduksjonen er endringene enda større, og omtrent annen hver bonde har slutta siden 2002 (45 %). Per januar 2012 var det 10 350 melkeprodusenter igjen i Norge (SSB). En stadig større andel av inntektene i norske gårdshusholdninger hentes utenfor landbruket, og det er i stor grad kvinnene som skaffer seg en jobb utenfor gården. Effektivisering og modernisering har ført til at det daglige gårdsarbeidet stort sett utføres av en person, og denne personen er som regel en mann. Selv om kvinnene i større eller mindre grad deltar i gårdsarbeidet, i tillegg til jobb utenom, blir det stadig lenger mellom de tradisjonelle familiebrukene hvor begge partene har sitt daglige virke på gården.

Likestilling har vært en viktig sak for myndigheten og landbrukets organisasjoner i flere tiår. Landbrukets Utredningskontor (LU) har ved tre anledninger gjennomført store

spørreundersøkelser om rekrutteringssituasjonen i landbruket med et spesielt fokus på forskjellen mellom menns og kvinners valg. Ser man på resultatene fra siste undersøkelsen til LU (2009) viser det seg at andelen odelsjenter som oppgir at de ønsker å overta gården har gått ned dersom man sammenligner med tidligere undersøkelse fra 1996. Den samme trenden vises hos gutter. Det er generelt færre i 2009 som sier at de ønsker å overta gård enn i 1996. Undersøkelsen viser også at ungdom bosatt på det sentrale Østlandet er mest positive til å overta, mens ungdom på Vestlandet og spesielt ungdom i Nord- Norge er mest negative. Dette henger sammen med type produksjon. Ungdom med odell til gårder med melk- og/eller storfekjøttproduksjon er mindre interessert i å overta drifta sammenlignet med ungdom med odell til korngårder. For Møre og Romsdal er melk- og storfekjøttproduksjonen selve fundamentet for fylkets landbruksproduksjon.

Møre og Romsdal Bondelag har lenge hatt, og har fortsatt, stor fokus på rekruttering og likestilling i landbruket. Våren 2012 gav de Bioforsk Økologisk i oppdrag å gjennomføre et dybdeintervju med 12 kvinner som har tilknytning til landbruket i fylket for å høre deres tanker og erfaringer om det å velge/velge bort et liv i tilknytning til landbruket.

Formålet med intervjuene har vært å få fram erfaringer fra kvinner som har tatt/er i ferd med å ta et valg. Hva innvirker på kvinners valg om å overta/ikke overta gård? Hvordan er det å drive gård/bo på gård, og hva kan gjøres for å øke den lave kvinneandelen i norsk landbruk. Spørsmålene som ble stilt ligger som vedlegg bak i rapporten.

4. Tidligere arbeid

Det er skrevet mye om temaet kvinner og landbruk. Norsk senter for bygdeforskning, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Landbrukets Utredningskontor (LU) er tre institutt som jobber mye med dette temaet.

Landbruket utredningskontor (LU) har ved tre anledninger gjennomført større undersøkelser om rekrutteringssituasjonen i landbruket med spesielt fokus på forskjellen mellom menns og kvinners valg og fremtidsplaner henholdsvis i 1996, 2002 og sist i 2009. Spørreundersøkelsen fra 2009 ble besvart av 1022 odelsberettigede fra hele landet. 49 % av de som svarte var kvinner. Bak kvinners syn på landbruket i undersøkelsen fra LU ligger det 500 besvarelser fra odelsjenter over hele landet. Det er derfor interessant å se om resultatene fra denne intervjurunden samsvarer med resultatene fra LU.

Geita - en mester på kulturlandskapspleie. Foto: Heine Schjølberg

5. Metode

Det ble gjennomført 12 dybdeintervju av kvinner med tilknytning til en husdyrproduksjon i Møre og Romsdal. For å finne aktuelle kandidater ble landbrukskontorene kontaktet. De har god oversikt over eier- og driverforholdene i sin kommune og kom med forslag på aktuelle kandidater. De som deltok kan deles inn i fem grupper etter om de har:

1. Takka nei til å overta gård
2. Ønsker å overta gården når dagens driver(e) slutter
3. Har overtatt gården og driver enten sjøl, i samarbeid med partner eller at gården drives av partner
4. Har overtatt gården og lagt ned produksjonene, men er fortsatt bosatt på gården
5. Har gifta seg med en gårdbruker eller kjøpt gård på det frie markedet

Dersom det hadde eksistert et register over jenter/kvinner med tilknytning til gård i Møre og Romsdal kunne man trukket ut et tilfeldig utvalg, men et slikt register eksisterer ikke. Det har derfor vært helt nødvendig å bruke lokalkunnskapen til landbrukskontorene. Deltakerne kommer fra Sunnmøre, Romsdal og Nordmøre, men grunnet tid og kostnader er det en liten overvekt av deltakere fra Nordmøre. Dette har sannsynligvis liten innvirkning på det som kommer fram i intervjuene. utfordringer i forhold til å skulle overta en gård med husdyrproduksjon(er) er trolig de samme for hele fylket. Det blir langt større forskjeller dersom man begynner å se på landsdeler som undersøkelsen fra LU (2009) viser. Dette skyldes blant annet forskjeller i naturgitte forutsetninger og driftsmåter. Denne undersøkelsen er som nevnt utelukkende fra Møre og Romsdal. Et typisk landbruksfylke med 10 % av landets ku-, storfe-, geit-, og sauehold.

Deltakerne varierer i alder fra 16 til 67 år. I all hovedsak er deltakerne tilknyttet melkeproduksjon, men sau-, ammeku- og svineproduksjon er også representert. Alle deltakere har, eller er i gang med et utdanningsløp, og halvparten av deltakerne har landbruksutdannelse.

Velholdte gårder med flotte uteområder. Foto: Rose Bergslid

6. Resultater

6.1 Hva motiverer til å drive gård?

Hva som motiverer til å overta en gård er selvsagt sammensatt, men gjennom samtalene var det spesielt to faktorer som skilte seg ut. En livslang oppfatning av at det var slik det skulle bli, og et ønske om å forvalte eiendommen og videreføre den til neste generasjon. I tillegg var det også gårder hvor det ikke helt hadde gått som planlagt i forhold til generasjonsskiftet, og den som var tiltenkt gården av forskjellige årsaker ikke endte opp med å overta. Da ble spørsmålet om interessen og viljen var stor nok hos noen av de andre søsknene til å drive videre.

«Det var litt tilfeldig. Jeg har en eldre bror som skulle ta over, men da han likevel ikke kunne ble det klart at noen andre måtte gjøre det. Jeg var den av de andre søsknene som hadde interessen og tok landbruksutdanning. Så da falt det seg slik.»

6.1.1 «Det var slik det skulle bli»

Mange av de spurte har ganske tidlig i livet hatt en klar formening om at det var de som skulle overta gården, og innretta seg deretter i forhold til utdanning, jobb og boplass. Det kan virke som om det tidlig var klart søsken i mellom hvem av dem som skulle overta gården, og det uavhengig av kjønn og alder.

«Har bestandig tenkt at det skulle bli slik. Dette er hjemgården min og jeg trives med arbeidet og plassen.»

«Jeg har alltid sett for meg at det var jeg som skulle overta gården. Vanskelig å forklare, men det blei slik. Jeg trives med å stelle dyr.»

«Har aldri tenkt noe annet enn at jeg skulle ta over.»

6.1.2 Respekt for arven

Det kom tydelig fram i intervjuene at forvalteransvaret veier tungt når man vurderer å overta en gård. Respekten for det arbeidet generasjoner har lagt ned i gården er veldig stor. En respekt som gjør det vanskelig å stenge døra og la bygninger og jord forfalle. I tillegg bor ofte foreldre, og kanskje også besteforeldre, fortsatt på gården. Personer som har lagt ned sine livsverk i gården, og det spiller også inn når valget skal tas.

«Jeg har respekt for arbeidet generasjoner har lagt ned før meg og kjenner et ansvar for å forvalte eiendommen til neste generasjon kan velge å overta.»

«Vi overtok fordi dette er slektsgården min. Mange generasjoner har jobbet og slitt for å få denne gården slik den er i dag. Vi ville ikke overta en hvilken som helst gård, bare denne.»

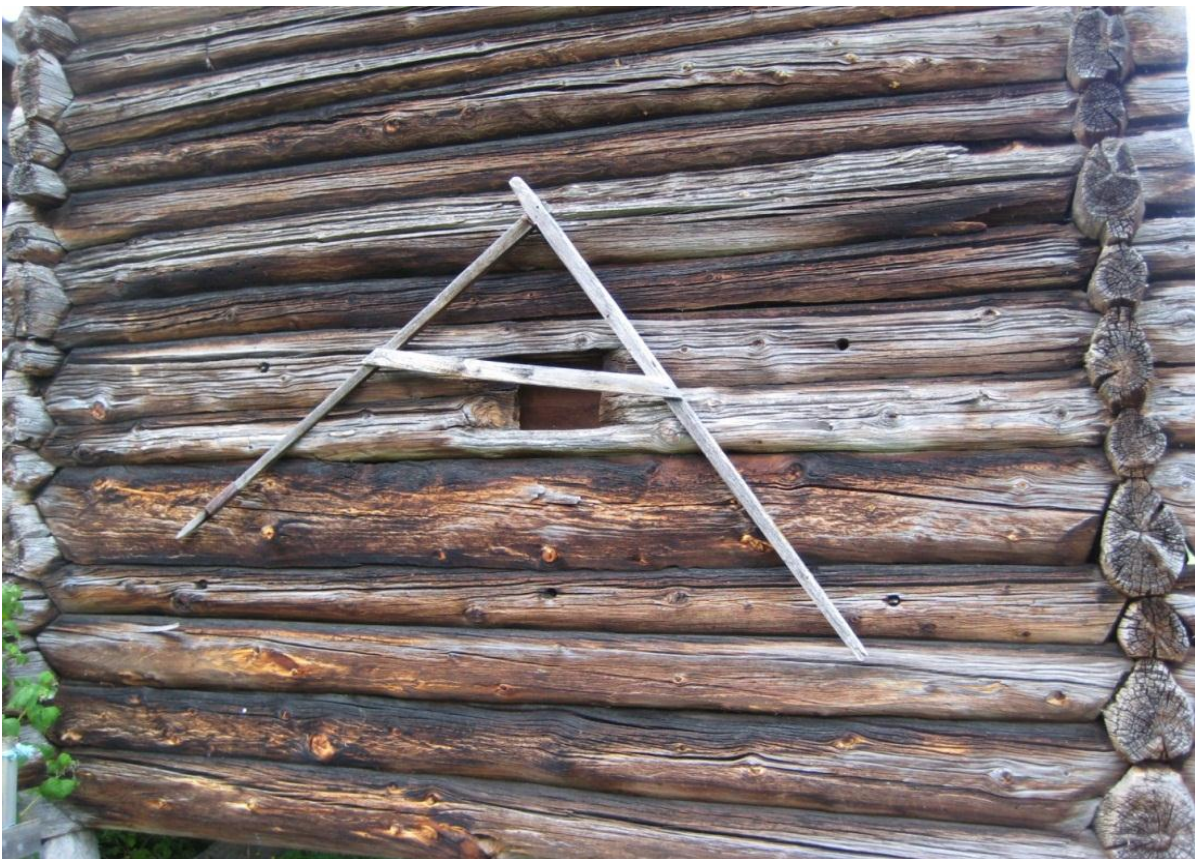
«Livsverk etter livsverk er lagt ned i å dyrke jorda og bygge husene. I ei tid hvor respekten for jord sto langt sterkere enn i dag.»

«Vi ønsker å ta vare på gårdsmiljøet som er en del av kulturlandskapet her.»

Gamle bygninger er svært kostbare å vedlikeholde. Her er 13 000 stein på tur opp igjen etter utbedring av tak. En jobb som krever tiltakslust, kapital og utholdenhet. Foto: Heine Schjølberg

Disse resultatene stemmer godt overens med den nasjonale undersøkelsen fra LU (2009) hvor det oppgis at ønsket om å bo på gården, ta vare på den og unngå at den forsvinner ut av familien er den viktigste årsaken til at odelsjentene ønsker å overta gård.

En gammeldags åkerpasser fra den tiden det var mer enn et tastetrykk som skulle til for å finne størrelsen på et areal. Foto: Rose Bergslid

6.2 Bondelivets lyse sider

Å velge et liv som bonde har mange positive sider. Det som oftest ble trukket fram blant de spurte var gleden ved å produsere mat og gode oppvekstvilkår for barn.

6.2.1 Produksjon av mat

Å produsere mat er en jobb som føles meningsfull og tilfredsstillende. Produksjon av mat er verdens viktigste jobb. Som bonde ser man raskt resultater av det man gjør, og legger man ned en ekstra innsats får man selv igjen for det i form av bedre resultater.

Kua i kulturlandskapet. Foto: Heine Schjølberg

«Det er tilfredsstillende å produsere mat.»

«Det er noko veldig tiltalende i å vere så nærme på matproduksjon, og vite kva det er som får mjølk til å smake som ho gjer og kunne eksperimentere med ulike former for mataukprosjekt i heimen.»

«Det er stas å produsere mat.»

«Jeg synes matproduksjon og det å holde landskapet åpent er viktig.»

«Eg bur i Danmark til vanleg og her opplever eg at både matprodusentar og forbrukarar er mykje meir opptekne av at maten skal vere økologisk og under etisk garanti. Det gjerast mykje meir merkevarebygging på dette feltet her, og sjølv om det ikkje er all denne "grøne" propagandaen eg har like mykje tiltru til, så trur eg det virkar positivt inn på statusen til bøndene og gjennom auka medvit kring mat og landbrukspolitikk i befolkninga generelt. Eg trur vi kjem til å få ei liknande utvikling i Noreg på sikt.»

«Å arbeide med jorda er terapi, det er travelt, men det gir mening. Det er godt å være i direkte forbindelse med matproduksjonen. For oss handler det om en livsstil.»

6.2.2 Gode oppvekstsvilkår

Alle de spurte ser på det som svært positivt at unger får vokse opp i kontakt med dyr. En gård utfordrer ungene både fysisk og mentalt, og gir blant annet gode muligheter for unger å lære seg å jobbe i tillegg til å lære at innsats og resultat henger sammen. Stell av dyr og gårdsarbeid krever faste rutiner og kan bidra til positiv mestringsfølelse. Gården og gårdsmiljøet har mye positivt å tilby unger, og er et bra sted å lære om viktige verdier og holdninger.

«En gård gir gode rammer for ungene å vokse opp i.»

«Nærleik til natur, dyr, og kjennskap til korleis økosystemet heng saman...»

«Sett i kontrast til bylivet ligg det ein fridom i å kunne brette ut ein jordbæråker i bakhagen heilt utan vidare, eller ha eit eige rom til utkledningsklede på loftet.»

«Jeg tror det er veldig sunt for unger å vokse opp i kontakt med dyr.»

«Eg ser på som noko av det beste med gard at det er ein fin plass for barn å vekse opp. Dei har mykje plass å leike på, dei får delta og vere saman med andre i arbeid og dei lærer om livet, naturen og maten. I alle fall var det slik då eg vaks opp.» (Født i 1985).

Unger og dyr er en god kombinasjon. Foto: Rose Bergslid (1 og 2), Heine Schjølberg (3 og 4)

6.3 Utfordringer med livet som kvinnelig bonde

Å velge et liv som bonde har noen utfordringer. Det er grunner til at ungdom med odell til gårder med melk- og/eller storfekjøttproduksjon er mindre interessert i å overta drifta sammenlignet med ungdom med odell til korngårder som undersøkelsen til LU (2009) viser. I denne undersøkelsen er det spesielt fire faktorer som blir trukket fram som utfordringer/forutsetninger for å skulle velge et liv som kvinnelig bonde. Disse er økonomi, familieliv (fødsler og småbarnsperioden), arbeidsmengde og partner.

6.3.1 Dårlig økonomi - en større utfordring enn kjønn

Opplevelse(r) av å bli diskriminert på grunn av kjønn er fraværende blant de spurte. Heller tvert i mot. Mange av de som har valgt å overta gården føler seg svært godt mottatt og satt pris på av sine mannlige kolleger. Ingen har møtt gammeldagse holdninger som at kvinnfolk ikke kan drive gård.

«Heldig er den som finner glede i sitt arbeid» må være et ordtak som passer bonden, for i landbruket er timelønnen i mange tilfeller lav. Alle de spurte oppfatter dårlig økonomi som den aller største utfordringen for landbruket og rekrutteringen til landbruket. Å overta en gård betyr i de fleste tilfeller å overta ansvaret for dyr, jord, maskinpark og mange store bygninger. Bygninger som ikke alle nødvendigvis er like tidsriktige og funksjonelle i forhold til dagens krav og behov. Stadig nye forskrifter krever nye investeringer uten at inntektene nødvendigvis øker av den grunn. I tillegg til at man skal holde tritt med utviklingen er det ofte stort vedlikeholdsbehov på både bygninger og maskiner. Ønsket om å drive gården videre må vurderes opp mot kostnadene både i form av kapital og arbeidsinnsats.

Deler av en stor bygningsmasse som er kostbar og krevende å vedlikeholde, men som er utrolig flott å ha i landskapet. Prisen må bonden betale. Foto: Rose Bergslid

«Bare på huset måtte vi koste på 1,5 millioner kr for å få det beboelig.»

«Inntjeningen står overhodet ikke i stil med arbeidsmengden.»

«Alt for mykje arbeid og for lite igjen av økonomiske verdiar. Dersom vi vel å verte bønder er det pga. andre verdiar og ikkje fordi vi har tenkt å bli rike på pengar.»

Bygninger og maskiner krever vedlikehold. Timeprisen for en mekaniker fra et firma nærmer seg 1000 kr. Inntjening fra salg av landbruksprodukter og tilskudd er ofte ikke stor nok til å forsvare å sette vekk hele jobben med å vedlikeholde jord, bygninger og maskiner.

Alternativet til forfall er at man enten har andre inntektskilder som kan brukes eller at man kan reparere, fikse, snekre og skru sjøl. Ønsker man i tillegg fornying/oppgradering av bygninger blir det en stor økonomisk utfordring dersom man ikke kan gjøre mye av jobben sjøl som f.eks. grunnarbeid, betongarbeid, reisverk, taklegging, montering av innredning

m.m. Det kom tydelig fram under intervjuene at den tekniske kunnskapen, og ikke minst den tekniske interessen, hos mange er noe begrenset.

Dersom økonomien var bedre kunne man leid hjelp til de delene av arbeidet man selv ikke behersker. Denne erkjennelsen påvirker kvinners valg om et liv som bonde. Dersom man selv ikke har den store tekniske/praktiske innsikten og interessen er man avhengig av å ha noen som kan, og ikke minst som vil, bistå med dette arbeide som f.eks. kårfolk eller partner.

Det er ubegrensa med behov for vedlikehold på en gård med mange bygninger og maskiner. Foto: Heine Schjølberg (1) Rose Bergslid (2)

«Dersom økonomien var god kunne man tilrettelegge gården med gode løsninger for å eliminere vekk det tyngste arbeidet. I dag må man jo kunne alt for å ha råd til å drive gård. Man bør snekre, skru, være elektriker og økonom i tillegg til agronom. For kvinner er det viktig å ha en økonomi som gjør at man kan leie inn hjelp når ting går i stykker. Man må slippe å kunne alt selv.»

«Problemet er at inntektene stort sett holder seg stabile, mens utgiftene mangedobler seg. Se hva som har skjedd med kraftfor, diesel, gjødsel, sørviser m.m. Dette bidrar ikke til rekruttering. Det er mindre marginer i dag enn da jeg overtok for 7 år siden. Store uforutsette utgifter tåles ikke, og det er vanskelig å følge med på nødvendige investeringer. Jeg hadde vært mer skeptisk til å begynne som bonde i dag.»

«Pengar er ikkje alt her i verda, men dersom lønsvilkåra i landbruket var betre kunne ein kanskje kjøpt seg tid og overskot til å:

A: Planlegge framtida/ utbetringar/ fokus på dei kvalitetane ved gardbrukarlivet som gjer det tiltalande og

B: Oppretthalde sosiale band og kontaktnett med menneske ein sett pris på som bur litt lengre unna enn dei næraste naboane.»

«Eg trur mange nordmenn tek kvaliteten på norskprodusert mat for gitt. Produkta og pakningane dei kjem i er forbrukaren si mest direkte kjelde til informasjon om bønder. Desse må på eitt eller anna vis i større grad formidle kven dagens bonde er, og kva han tenkjer om slike ting som kortreist mat, økologi, lokal matkulturhistorie og dyrevelferd. Dersom grunnen til dei høge mjølkeprisane i Noreg er at vi har mindre, meir humane produksjonseiningar og haustar gras frå karrig jord i barsk norsk natur, så er det viktig at ein kommuniserer dette. Elles trur mange at prisforskjellen mellom Noreg og Danmark t.d. kun skuldast grådige mellomledd i næringskjeda...»

«Dårlig økonomi er et hinder for å utvikle noe nytt med basis i gårdens ressurser.»

Resultatene samsvarer godt med resultatene fra LU (2009) hvor hele 70 % av de spurte oppgir at økonomi er den største utfordringen ved å overta en gård. Ser man på forskjeller innen produksjoner oppgir 77 % av de spurte odelsbarna fra gårder med storfekjøttproduksjon at lønnsomhet er den største utfordring. Odelsbarn av melkeprodusenter og sauekjøttprodusenter oppgir også lønnsomhet som den største utfordringen. Hele 60 % av odelsbarna til melkeproduksjonsbruk oppgir at dersom bruket skal være hovedinntekten må de enten selv eller partneren jobbe noe i tillegg til gården. Disse tallene er alvorlige og viser at det er dårlig samsvar mellom inntektene og det arbeidsbehovet som faktisk er i melkeproduksjonen.

6.3.2 Fødsler og småbarnsperioden

En vanlig lønsmottaker kan forlate sitt arbeid dersom vedkommende er sjuk eller trenger fødselspermisjon. Lønna kommer som før til faste tider, og noen andre vil ha ansvaret for at jobben blir gjort. For en gravid, kvinnelig husdyrprodusent er situasjonen ganske annerledes.

For det første er det i mange tilfeller veldig vanskelig å skaffe en dyktig avløser, og dersom man en så heldig å få tak i en avløser jobber ikke denne personen hver dag i mange måneder (eksempelvis hele permisjonstida). En avløser har krav på regelmessig fri.

For det andre krever ansvar for dyr at man er tilgjengelig 24 timer i døgnet. Kua kalver like gjerne klokka to på natt som midt på dagen, og kalven bør få melk minst fire ganger om dagen, og siste gang på kveldsrunden en gang før midnatt. Da er avløseren dratt hjem for lenge siden. Og dersom den kvinnelige bonden er så dårlig til å planlegge at ungen blir født i mai er hun satt ut av spill i store deler av våronn og slåttonn (i alle fall dersom hun tenker å unne seg en fødselspermisjon). En avløser som både skal stelle fjøs, gjøre våronn og slåttonn vil komme til å bryte alle bestemmelser om arbeidstid og overtid.

Livet som kvinnelig bonde er utfordrende å kombinere med fødsel og småbarnsperioden. Foto: Rose Bergslid

«Sjukepengar? Kan bønder bli sjuke då?»

«Det er en stor bøyg å holde både gårdsarbeid og unger i drift når det ikke er avløser å oppdrive. Familielogistikken og arbeidsmengden blir enorm.»

«Å få barn samtidig som man driver gård er krevende. Vi fikk nummer to rett etter at vi overtok gården og dreiv med helt nødvendig renovering av fjøs og hus. Jeg husker ingenting fra ungens to første leveår.»

For det tredje vil ikke fødselspengene dekke utgiftene til avløser. I alle fall ikke dersom avløseren skal gjøre arbeid utover det aller mest nødvendige fjøsstellet, og skal man i tillegg leie inn folk til onnearbeid merkes det fort på økonomien. Skal en bonde leie inn noen til å gjøre alt arbeidet som må gjøres på gården blir det mye dyrere enn om bonden gjør det sjøl. Bonden tar ikke ut kveldstillegg og helligdagstillegg.

«Gården klarte ikke å lønne en avløser. Jeg måtte gå i fjøset selv om jeg hadde fødselspermisjon.»

For det fjerde må man forholde seg til NAV, landbrukskontor, div. skjema o.l. for å få utbetalt evt. svangerskapspengar og fødselspengar. Det er ikke alltid like enkelt og/eller tilpassa bondens hverdag. Når situasjonen ikke er helt A4, noe den sjelden er for en bonde, oppstår det fort utfordringer i forhold til skjema og regelverk.

«Fødselspengene har enda ikke gått i orden, og ungen er blitt 1,5 år! Ordningen med fødselspengar fungerer ikke. Der er det en stor jobb å gjøre, i tillegg til avløser-situasjonen. Dette er kritisk for bønder av begge kjønn, men spesielt for gravide kvinnelige bønder som faktisk må ta seg tid til å føde.»

6.3.3 Det late livet på landet?

Begrepet «det late livet på landet» står i sterk kontrast til den hverdagen som beskrives. Matproduksjon som inkluderer hold av husdyr er arbeidsintensivt. Arbeidsinnsatsen som legges ned i matproduksjon på disse gårdene av både bonden selv, betalte og ubetalte arbeidsfolk (ofte kårfolk) er veldig stor og sannsynligvis vanskelig å begripe for dem som selv ikke har hatt ansvaret for en husdyrproduksjon.

«Vi vokste opp med at det ikke ble noen sommerferie. Vi måtte være hjemme og stelle dyrene og gjøre slåttene. Har man dyr må man stelle dem. Da nytter det ikke å være borte mange uker når man ikke får tak i avløser.»

«Eit ja til garden er på ein måte eit nei til ferie og fritid.»

«Å drive gard = sosialt selvmord.»

«Vi bruker ikke mindre tid i fjøset selv om vi har bygd nytt. Det er også litt leit å tenke på at etter alt strevet ender man opp som minstepensjonist.»

«Det verste er den avsindig store arbeidsmengda. Og dei ukurante arbeidstidene (jf. alle feriar, heile sommaren og tilsyn nattetid dersom det er sjukdom eller kalving osv. på gong), og dette med at ein aldri har fri frå ansvaret sjølv om ein kanskje også kan klare å få tak i avløsar for ei helg.»

«Det er ofte vanskeleg å få ekstern kvalifisert arbeidshjelp i tyngre periodar, noko som har vore ei vedvarande ulempe.»

«Det er arbeid hele tiden. Arbeidsmengden står ikke i stil med inntekta.»

«Fråvêret av fritid, samt dårlege lønsvilkår har sannsynlegvis vore viktige (skjønt lenge umedvitne) faktorar for at eg har valt ei anna retning i livet.»

«Jeg er så heldig å ha foreldrene mine på gården som tar fjøset annenhver helg. Da har jeg fri. Lav inntekt hadde tynga enda mere dersom jeg ikke hadde fri annenhver helg.»

«I 2010 hadde vi to dager fri. Vi har tre barn. Mannen min måtte jobbe ekstra i sin jobb for å ha tid til å drive med slått. Han brukte store deler av sin ferie på slått. I forhold til inntjening er gårdsdrifta alt for mye jobb. Det er en livsstil som krever at begge parter må være veldig interessert. I tillegg skjer det meste av aktiviteten med ungene og møter i fjøstida. Arbeidsmengden er for stor, og tilslutt blir det et spørsmål om det er verdt det. Vi fant ut at det var det ikke. Vi solgte melkekvoten og slutta med dyr.»

«Dersom vi tek over vil eg vere i vanleg arbeid, pluss at mannen min har noko ved sidan av. Men dette er jo vanleg. Eg veit jo nesten ikkje om ein einaste bonde som lever berre av garden.»

«Vi har aldri helt fri. Skulle ønske jeg kunne vite at vi i løpet av høsten kan ha ei helg helt fri. Med stor produksjon er det veldig mye som skal klaffe for at vi skal klare å komme oss bort et par dager. Det kan ikke være noe ekstra med drifta som f.eks. kalvinger eller sjukdom på dyr, og det må passe for begge foreldrene mine som jobber på gården i tillegg til den vi har ansatt.»

*Det er ikke mange husdyra som skal til før hengekøya stort sett får henge i fred hele sommeren.
Foto: Heine Schjølberg*

6.3.4 Det er bedre å være to enn én

Dersom man har familie, vil valget om å bli bonde inkludere hele familien. Å være bonde er en livsstil, og dersom partner ikke er interessert i å dele denne livsstilen vil det ikke være gjennomførbart med mindre man er villig til å øke risikoen dramatisk for at samlivet ryker. For å løse en lang rekke av arbeidsoppgavene på en gård er det en stor fordel å være minst to. En kvinne er fra naturens side ofte svakere enn en mann, og på en gård er det ikke mulig å unngå fysisk hardt arbeid. Eksempelvis skal dyr ofte flyttes (mot sin vilje), redskap skal monteres og tunge ting må stadig håndteres/flyttes. Som tidligere nevnt er det også mye skruing, reparering og snekring som bør ordnes innad i familien for å holde utgiftene nede.

«Jeg tok valget om å overta uavhengig av samboer, men jeg ser at jeg er praktisk avhengig av hjelp fra partneren min.»

«Partner har all innverknad på eit eventuelt val.»

«Å finne den rette partneren er helt avgjørende.»

«Partner var avgjørende for valget. Han skal drive gården. Jeg ville ikke drevet gården alene.»

«Eg er utan fast fylgje, og utan umiddelbare utsikter til å stifte familie. Å skulle forplikte seg til eit så arbeidskrevjande, isolert og langsiktig livsperspektiv - som bondeyrket i realiteten er - utan å ha nokon å gjere valet saman med er uaktuelt.»

Det hjelper med godt samarbeid og godt humør. Foto: Rose Bergslid

I resultatene fra LU (2009) kom det tydelig fram at partners deltakelse i drifta var viktigere for kvinner enn for menn.

6.4 Liten, stor, større eller størst?

På spørsmål om den optimale størrelse på drifta er svarene entydig. Antall dyr i fjøset må henge sammen med tilgangen til jord og ikke minst plasseringen av jorda. Alle problem løses ikke med å øke produksjonen. Det er enkelt å effektivisere innendørs med melkerobot, fôrutlegger, gjødselskrape og kalvefôringsautomat, men utendørs er det mye verre. Så lenge jordas størrelse og beliggenhet ikke er tilpassa dyremengden blir drifta krevende og stordriftsfordelene mindre enn antatt. I tillegg kan en større drift kreve større maskiner og høyere mekaniseringsgrad, noe som kan øke kravet til teknisk innsikt og interesse. Samtidig som mengden tungt arbeid kan reduseres med høy mekaniseringsgrad noe som er positivt i forhold til den kvinnelige bonde.

«Vi hadde ikke makta å drive større. Gårdsdrifta måtte kombineres med jobb utenom for å klare å betale regningene. Det er ikke mer for kjøttet nå enn det var på 80-tallet og utgiftene har steget voldsomt.»

«Vi har 20 melkekyr. Det er akkurat passe. Aller helst vil jeg ha det slik, men det går ikke. Skal jeg ta over og drive gården videre må jeg bygge løsdriftsfjøs for å tilfredsstille kravet. For å ha råd til å bygge nytt må jeg øke produksjonen, og må i så fall vente til naboene legger ned så jeg kan drive dyrkamarka deres.»

«Jeg har økt fra 100 000 til 150 000 liter i kvote. Jeg har jord og kapasitet i fjøset til å komme opp mot 200 000 liter. Det vil være nok. Det blir mere arbeid, men inntekta følger ikke med. Å doble gårdens produksjon dobler ikke inntekta. Samdrift er ikke et alternativ for meg, og nybygg vil bli veldig krevende økonomisk og arbeidsmessig. Det er jeg ikke interessert i.»

«Vi har 230 000 liter i kvote og 300 daa dyrkamark. Vi vil ikke drive større. Det er en ond sirkel. Større gård krever større redskap, større gjeld, mere arbeid, leid arbeidshjelp, og til slutt sitter du ikke igjen med mere penger og fritid likevel. Det blir mye svinn når man blir for stor i forhold til gårdens ressurser. Man klarer ikke å gjøre alt skikkelig og til rett tid med mange små jordlapper rundt om kring. Nå er vi så stor at en av oss må hjelpe avløseren i fjøset. Det blir for mye arbeid og ansvar for avløseren alene. Da blir det ikke mye fritid på oss sammen.»

«Fjøsen er full. Vi har båsfjøs. Det er ikke aktuelt å bygge nytt. Det blir for dyrt. Det krever mere areal, mere kjøring, noen må ansettes og til slutt sitter vi ikke igjen med mere penger.»

«Frykten er at landbruket blir meir industrielt og inhumant for å halde tritt med produksjonskrav og importpress.»

«Så lenge det ikke er lønnsomt å bli større er det uaktuelt. Det blir enda verre å få fri og umulig å få noen til å gjøre alt arbeidet.»

6.5 Interesse for traktor og maskiner

Er det medfødte kjønnsforskjeller, er de tillærte eller er det en kombinasjon av begge når det kommer til jenters til dels manglende interesse for traktor og maskiner? 12 intervju gir selvsagt ikke svaret på det, men ut i fra det som ble sagt kan det virke som om gutter har en større interesse for traktorer og det maskintekniske enn det jenter har. De fleste av de spurte vokste opp med helt like muligheter til å delta i alt arbeidet på gården. Enten som enebarn eller i en søskenflokk med både søstre og brødre (både eldre og yngre). Selv med alle muligheter til å delta i arbeid med traktor og maskiner er det ganske tydelig at hovedinteressen hos de spurte ikke ligger i «avdelingen for traktor og maskin». Interessen for dyr og jord er mye større. De kan gjerne kjøre traktor og gjør det arbeidet som trengs med forskjellige redskaper, men når noe ryker er det ikke alltid like fristende å finne fram sveiseapparat, skiftenøkkel, vinkelsliper eller anna verktøy som må til for å reparere.

«Vi jobbet hjemme hver sommer, og jeg jobbet som avløser siden jeg var 16 år, men bror min hadde en sterkere interesse for å jobbe ute og var flinkere med maskiner og slikt. Vi hadde absolutt like muligheter, det var bare at bror min var mer interessert.»

«Dyredelen er hovedinteressen min. Redskaper og maskiner er ikke fullt så interessant.»

«Eg skulle nok hatt større interesse for dei praktiske sidene ved landbruk, dersom det skulle vore aktuelt for meg å overta.»

«Frå naturens side er generelt mannen meir begava med eigenskapar og kvalitetar som krevst av ein bonde: Fysisk styrke, interesse for maskiner, praktisk anlagt, evne til å fikse maskiner og andre ting som går sund. Bondeyrket har den siste tida vorte eit einmannsyrke og mykje meir maskinbasert.»

«Jeg tror kvinnfolk er veldig flink til å stelle med dyra, kalvene og sørge for god melke kvalitet. Av den grunn velger vi kvinnelige avløsere viss vi kan.»

«Jeg har to brødre og en søster. Alle fikk være med og samme sjanse til å bidra med arbeid både ute og inne, men jeg var ikke interessert i å kjøre traktor eller å skru på maskiner. Etter at jeg overtok ble det litt traktorkjøring, men etter jeg fikk unger ble det slutt på det.»

«Det har vore lik oppdragelse av begge kjønn, både søstera mi og broren min kjører traktor.»

«Dyredelen er hovedinteressen min. Redskaper og maskiner er ikke fullt så interessant, men alt kan selvfølgelig læres.»

Ser man på resultatene fra LU (2009) viser den samme tendens. På spørsmål om hvilke oppgaver odelsbarna deltok i på gården var det klare forskjeller mellom kjønnene. Åtte av ti gutter oppgav at de ofte kjørte traktor mens bare to av ti jenter svarte det samme. Når det kommer til vedlikehold av maskiner var forskjellen enda større. 39 prosent av odelsguttene deltok ofte i dette arbeidet, mens kun tre prosent av odelsjentene svarte det samme. Hele 90 prosent av odelsjentene svarte at de aldri deltok i vedlikehold av maskiner.

Store driftsenheter stiller krav til effektivt utstyr for å få jobben gjort i tide. Her er det ikke tid til å stå med skiftnøkkelen i hånda og klø seg i hodet viss noe stopper. Foto: Rose Bergslid

6.6 Den viktige kjønnsbalansen

Dersom det stemmer at menn har en større interesse for maskiner enn kvinner kan det tenkes at et landbruk uten kvinner får et litt mer «maskinelt» fokus enn om kvinner, som kanskje har et større fokus på dyr og agronomi, er involvert. Her er det selvsagt store forskjeller både mellom kjønn og innen samme kjønn.

«Dersom bygda og gården ikke er attraktiv for kvinner er den ikke attraktiv for noen.»

«Korkje samfunn eller fagmiljø har godt av utprega skeiv kjønnsbalanse. Og tendensen er at fleire unge kvinner vel å flytte vekk frå heimbygdene sine permanent, medan unge menn kanskje i større grad kjenner seg forplikta til å fylgje i fotefara åt foreldra sine. I landbruket manglar det kvinnelege rollemodellar.»

«Alle miljø har godt av å være representert med begge kjønn.»

Et annet viktig aspekt er at kvinner som driver gård eller som deltar aktivt i gårdsdrifta har en sterkere tilknytning til gården enn de som bare bor på gården. Kan hende er det lettere for kvinner uten deltakelse i gårdsdrifta å reise fra gården. Reiser kvinnene tar de som regel ungene med seg. Ungene vil da vokse opp i et anna miljø enn gårdsmiljøet, og kan komme til å gå glipp av mye nyttig kunnskap og gårdsinteresse i forhold til det å skulle drive gården videre. Kvinner er også sterke rollemodeller og viktig når barna velger videregående opplæring. Dersom mor er negativt innstilt til landbruk og gårdsdrift vil det igjen være negativt for rekrutteringa til landbruket.

Det er bra viss man kan utfylle hverandres sterke og svake sider. Foto: Rose Bergslid

7. Full likestilling i landbruket - en realistisk målsetting?

I landbruks- og matdepartementets strategi for likestilling i landbruket (2007) er det et mål at det skal være full likestilling i landbruket. Med full likestilling menes at hvert kjønn er representert med 40 %. Med en og en halv kvinnelig bonde per tiende bonde (2012) er veien fram til full likestilling i landbruket lang.

Landbruket, som alle andre yrker, er tjent med at begge kjønn er godt representert. Det er en generell oppfatning blant de spurte at i teorien har kvinner og menn like muligheter til å velge et liv som bonde. I praksis er det verre.

Bondeyrket kan på mange områder sammenlignes med en jobb som toppleder. Lange arbeidsdager, stort arbeidspress, økonomisk ansvar og krav om tilgjengelighet døgnet rundt. I tillegg krever bondeyrket fysisk styrke.

Næringslivet har også store utfordringer med å rekruttere kvinnelige toppledere. Arbeidsmengden som kreves oppleves av mange som vanskelig å kombinere med et noenlunde normalt familieliv. Selv en toppleder kan unne seg fødselspermisjon. For en kvinnelig bonde krever en fødselspermisjon at hun har et støtteapparat som er villig til å stille opp til alle døgnets tider. Selv med høy grad av automatikk er det meget arbeidskrevende å drive en husdyrproduksjon.

I tillegg til stor arbeidsmengden har landbruket en høy mekaniseringsgrad. Som resultatene fra både den nasjonale undersøkelsen til LU (2009) og denne intervjuundersøkelsen viser er andelen kvinner som er interessert i maskiner og teknikk lavere enn hos menn. Kvinner oppvokst på gård vet hva som kreves av maskiner og redskaper i drifta. De vet også hvor mange timer og dager som går med til å skru på diverse maskiner for å få de til å fungere, hva timeprisen på en mekaniker er, og at inntjeningen ikke er stor nok til at denne jobben helt og holdent kan settes vekk. Hva som kreves av egeninnsats dersom man vurderer å sette seg opp en ny driftsbygning er også godt kjent. I alle reportasjer/presentasjoner av nye driftsbygninger nevnes den enorme egeninnsatsen som bonden har lagt ned i byggeperioden.

Selv om type gård, beliggenhet, størrelse og livssituasjon varierer mye blant de spurte er svarene på hva som er de største utfordringene med å velge et liv som kvinnelig bonde like.

Skal andelen kvinnelige bønder økes må det først og fremst gjøres noen med økonomien. En bedring i økonomiske betingelser vil tillate at man kan leie inn hjelp på områder man selv ikke behersker optimalt.

For det andre må avløser-situasjonen bedres betraktelig. Skal andelen kvinnelige bønder økes må de vite at yrkesvalget lar seg kombinere med det å få barn.

For det tredje må tilskuddsordninga for avløsning i forbindelse med sjukdom eller fødselspermisjon bedres. Satsene må økes for å nærme seg den virkelige kostnaden og systemet må gjøres enklere og mer fleksibelt.

«Dette livet er ikke enkelt, men man kan ikke syte. Ingen gidder å høre på noen som syter. Vi får heller bli flinkere til å få fram verdien av det vi driver med.»

8. Deltakerne og gårdene

Alder, sivilstatus, utdanning, type gård og størrelse, jord og bygningers beskaffenhet, evt. tilleggsnæring og foreldres arbeidsfordeling og evt. søsken.

8.1.1.1 Gård 1:

30 år, gift, to barn. Utdannet ved lærerhøgskolen i Bergen. Har flyttet hjem til gården og vurderer overtakelse i løpet av kommende 10 år. Er ute i fødselspermisjon, men jobber som lærer. Ektefelle er ansatt i forvaltningen på fylkesnivå.

Gården har en kvote på 40 000 liter som produseres økologisk. Gården har 70 daa dyrkamark i tillegg til at noe jord leies i nabolaget. I tillegg er det bygd opp et ysteri og en gårdsbutikk på bruket. Bygninger og jord er i god stand. Båsfjøs.

Begge foreldrene jobber på gården. Har en yngre søster og en yngre bror.

8.1.1.2 Gård 2:

37 år, gift, tre barn. Har gått landbruksskolen på Gjermundnes, jobbet som avløser og i byggevarerfirma i 7 år. Overtok gården i 2005 og jobber fulltid hjemme på gården. Ektefelle jobber full stilling innen det offentlige.

Gården har en kvote på 150 000 liter, og oksekalver selges videre til framføring. Total drives 300 daa inkludert 180 daa leiejord. Gården har 1200 daa skog og utmark. Etter overdragelsen sto en del investeringer for tur blant annet innsetting av nye dragere i gjødselkjeller pga. betongskader, montering av brannvarslingsanlegg og bygging av smittesluse.

Begge foreldrene jobbet på gården. Har to søstre.

8.1.1.3 Gård 3:

38 år, gift, tre barn. Utdannet landskapsarkitekt ved NLH (nå UMB). Overtok i 2008. Har 75 prosent jobb utenfor gården. Ektemannen (også utdannet ved NLH) jobber fulltid hjemme på gården.

Gården har en kvote på 160 000 liter. Oksekalver selges videre til framføring. Totalt drives 300 daa dyrkamark inkludert leiejord. Gården har 3000 daa skog og utmark. Gården har noen villsauer som kulturlandskapspleiere. Fjøset er fra 70-tallet, og egner seg ikke å bygge om til lausdrift. For å lette arbeidsbyrden ble det innkjøpt avtagere, skinnebane til fôrvogn og fylltømmer til silo. Investeringene ga ikke økonomisk avkastning, men det var nødvendig for å unngå for stor slitasje på kropp og for å få litt mer tid sammen med familien.

Begge foreldrene jobbet på gården. Har en eldre bror.

8.1.1.4 Gård 4:

34 år, samboer, tre barn. Utdannet ved høgskolen på Blæstad med hovedvekt på økologisk landbruk. Påbygging i husdyrfag ved NLH. Overtok i 2008. Har hele tiden hatt 80 prosent jobb utenom bruket i tillegg til gårdsdrifta. Ektemann jobber fullt utenfor bruket.

Gården hadde en kvote på 117 000 tonn som ble drevet økologisk. Den er solgt. Fjøset sto ferdig ombygd til løsdrift i 2006 og huset 21 kyr av rasen STN. Totalt drives 200 daa dyrkamark inkludert leiejord som fortsatt skal drives økologisk.

Begge foreldrene jobbet på gården. Er nummer tre i en søskenflokk på fire. To brødre (en eldre) og en eldre søster.

8.1.1.5 Gård 5:

42 år, gift, to barn. Utdannet sivilagronom ved NLH (nå UMB) - jord og plantefag. Ektemann er utdannet forstkandidat fra samme sted. Overtok gården i 1997. Begge jobber fulltid på gården.

Gården har en kvote på 230 000 liter. Totalt drives 300 daa dyrkamark inkludert leiejord. Eiendommen har skog og utmark som det ikke blir tid til å drive. Etter overtakelsen er melkeproduksjonene utvidet betydelig, og det er bygd ny driftsbygning på gården. Ellers er bygningsmassen på gården i god stand. Mye bratt jord og små skifter gjør gården tungdrevet.

Begge foreldre jobbet på gården. Er enebarn.

8.1.1.6 Gård 6:

67 år, gift, tre barn. Utdannet på husmorskole og tatt ingeniørutdannelse i voksen alder. Har jobbet som lærer og ved Aquaforsk i 30 år. Har drevet gården sammen med ektemannen som i tillegg til gården har drevet med gravemaskin og brøyting. De overtok gården i 1979.

Gården har 230 daa fulldyrka mark i tillegg til skog og utmark. Produksjonen på gården har vært kjøttfe med 30 ammekyr. Jorda er flat og lettrevet. Det ble bygd nytt fjøs da de overtok med egne midler og egen arbeidskraft.

Begge foreldrene jobbet på gården før overtakelse (melkeproduksjon).

8.1.1.7 Gård 7:

18 år, har kjæreste. Går på Gjermundnes. Vurderer å gå videre på økonomistudier på HINT eller HIM (Molde). Har lyst å overta gården etter foreldrene, men ser en del utfordringer i forhold til utdanning, økonomi, behovet for ny driftsbygning m.m.

Gården har en melkekvote på 115 000 liter, og 240 daa dyrkamark med gras og noe korn. Skog og utmark i tillegg. Det er god jord som er flat og lettrevet, men bygningene er en utfordring. «Nyfjøset» er 30 år, og den gamle delen er over 100 år. Det må bygges nytt for å møte kravet om løsdrift.

Begge foreldrene jobber på gården. Mor jobber i tillegg i barnehage. Har en yngre søster.

8.1.1.8 Gård 8:

41 år, gift, 3 barn. Har agronomkurs og 3 år på høyskolen i Sogndal på landskapsforvaltning og planlegging. Jobber 60 % i det offentlige. Ektemann jobber fulltid på gården.

Gården har 150 daa dyrkamark inkludert 20 daa leiejord og 140 vinterfôra sauer. I tillegg seter, sagbruk, 500 daa produktiv skog og utmark. Fjøset var nedslitt og måtte totalrenoveres etter overdragelsen i 1998.

Begge foreldrene jobbet på gården. Far hadde i tillegg en del «strøjobber». Har en søster.

8.1.1.9 Gård 9:

27 år, gift, ett barn. Utdanna adjunkt. Bosatt i Oslo, men har odel til gård i Møre og Romsdal. Er uskikker på om de ønsker å overta gården. Har flere søsken.

Gården har 150 daa dyrkamark og det drives 60 daa leiejord i tillegg. Melkekvoten er på 120 tonn. Samdrifta har 25 melkekyr og 50 ungdyr/kastrater. Driftsbygningen ble bygd ny i 2003 i forbindelse med etablering av samdrift, og det er løsdrift med melkestall og fôring med traktor og fôrvogn. Dagens driver (far) har omtrent 3000 arbeidstimer i samdrifta, og driver i tillegg som entreprenør og har ei deltidsstilling i kommunen (kommunalteknisk drift). Mor deltar også i gårdsarbeidet hver kveld og helger i tillegg til 90 % lærerjobb.

8.1.1.10 Gård 10:

26 år, ingen partner eller barn. Bachelorgrad i retorikk m/nordisk som spesialisering fra UiB. Snart fullført mastergrad i retorikk ved Københavns Universitet. Tror ikke det vil bli aktuelt å overta gården.

Kommer fra gård som i hovedsak driver med melkeproduksjon i tillegg til litt kjøttproduksjon. Har 30-35 kyr og driver 385 daa dyrkamark i tillegg til 30 daa innmarksbeite. Gården har god bygningsmasse og løsdriftsfjøs. Det ble gjennomført en utbygging og oppussing på gården ved årtusenskiftet. Det er ingen umiddelbare behov for utbedring hverken av bygninger eller maskinpark. Jorda har god arrondering i forhold til fjøset. Far har hovedansvaret for gårdsdrifta, mens mor har hatt den tyngste delen av arbeidet i heimen, deltatt i gårdsarbeidet ved behov og hatt deltidsstillinger i anna lønna arbeid utenfor gården.

8.1.1.11 Gård 11:

36 år, gift, to barn. Sivilagronom husdyr fra NLH (2001), nå UMB. Drevet gården siden 2003. Har 4 søsken. Tre av dem eldre.

Gården har 850 daa fylldyrka mark inkl. 250 daa leiejord. Melkekvoten er på 630 000 liter og i tillegg leveres det 1250 slaktegris i året. Jord og bygninger er i god stand, men slaktegrishuset trenger en renovering evt. et nybygg. Det ble installert melkerobot i 2006. Gården sysselsetter 5 personer. Gårdbrukerparet, en fast ansatt og to kårfolk.

Begge foreldre jobba fullt på gården, og gjør det fortsatt.

8.1.1.12 Gård 12:

44 år, gift, tre barn. 7 år på høyskole. Er i gang med en master i innovasjon og næringsutvikling. Ikke oppvokst på gård, men kjøpte et nedlagt melkeproduksjonsbruk i voksenalder.

Gården drives økologisk med 45 vinterfôra sau, 120 daa dyrkamark og 1800 daa skog og utmark. Kjøtt fra sau foredles og selges fra gården. Er interessert i kulturvern. Har brukt, og bruker fortsatt, mye ressurser på å ta vare på gårdsmiljøet med de gamle bygningene på gården. Jobber 100 % i offentlig forvaltning. Ektemann jobber 80 % som lærer.

9. Kilder

Andgard m.fl (2009). Rekruttering til landbruket. Odelsbarns holdninger til overtakelse av gård. Landbrukets Utredningskontor. Rapport 2- 2009. <http://213.236.231.99/FLIB/2865-Rapport%20-%202009%20Odelsbarn.pdf>

En levedyktig matframtid. Utviklingsfondet 2011. http://www.utviklingsfondet.no/files/uf/documents/Rapporter/En_levedyktig_matframtid_web.pdf

SSB, <http://www.ssb.no/>

Vedlegg:

Spørreskjema til prosjekt likestilling i Møre og Romsdal

Hvem:

- navn
 - alder
 - utdanning/bakgrunn
 - livsfase/sivil status/barn
 - bosted

Type gård:

- størrelse
- produksjon
 - besetningsstørrelse
 - areal
 - ressurser
- gårdens beskaffenhet
 - tilstand bygninger, jord, investeringsbehov
 - arbeidsmengde/tilgjengelig arbeidskraft
 - lettrevet/tungrevet
- organisering/samdrift
- tilleggsnæring
 - drives det med tilleggsnæring
 - hadde det vært mer interessant å overta/drive dersom gården hadde en tilleggsnæring
 - I så fall hvilken
- hvordan dreiv dine foreldre gården ?
 - Var begge på gården, en av dem ute i jobb, begge ute i jobb?

Nevn noe av det beste med å drive gård?

Og det verste?

Hva var din hovedmotivasjon for å ta over/ikke ta over:

- interesse
- hadde partner/ingen partner innvirkning på valget
- har du blitt oppmuntra til å gå inn i landbruket (evt. av hvem? Foreldre, slekt, media, venner, skole, etc.?)
- Påvirkning fra foreldre: Opplevde du forskjell i oppdragelse - sønn var med far og datter var med mor?
Traktoropplæring av begge kjønn?
- er/var lønnsomhet viktig for valget
- ferie/fritid - ordninger med sykepenger/permisjon
- hva slags ansettelsesforhold er optimalt for deg og hvordan ser du på «ansettelsesforholdet» i landbruket?
- hva slags status oppfatter du at landbruket har, og har det evt. påvirket ditt valg?
- har/hadde størrelsen på bruket innvirkning på ditt valg?
- kan det være aktuelt å legge om drifta/er det noe annet du kunne tenke deg å drive med på gården?

Størrelse på drifta:

Hva tenker du om størrelsen gården og produksjonen din har? Er den passelig eller ønsker du at den var større eller mindre?

Omstendigheter:

Hvilke forhold tror du må ligge til rette for at en kvinne skal velge å bli gårdbruker?

Hva skulle vært annerledes for at du hadde valgt å overta?

- virkemidler
- driftsmåte

- inntjening
- partner
- interesse m.m.
- støtte fra foreldre / familie

Bygda:

Har det hatt/evt. vil det ha en effekt på norsk landbruk og bygda dersom kvinnene forsvinner i enda større grad fra landbruket?

Politikk og omdømme:

Har landbrukspolitikken spilt inn på ditt valg?

Hva slags bønder oppfatter du at samfunnet vil ha i framtiden?

Har kvinner og menn like muligheter til å velge et liv som bonde?

Hvordan skal politikk og offentlige virkemidler utformes for at det skal bli flere aktive damer i landbruksnæringa?

Påstand: Stadig færre bekymrer seg for hvor maten kommer fra og hvordan den er laget. For mange er eneste fokuset på pris.

Hvordan skal vi klare å øke kunnskapen/omdømmet/ryktet til bonden som gjør verdens viktigste jobb?

Hvorfor tror du bare 14 % av bøndene i Norge er kvinner?

Hvordan skal man få flere kvinner til å ta over gårdene og være aktiv i drifta enten selv eller i samarbeid med partner?

Landbruksmelding i M & R:

Fylkesmannen skal skrive en landbruksmelding for fylket. Er det tiltak som bør være med i den for å komme nærmere målet om flere kvinner i landbruket?

Hovedutfordringer:

Hva oppfatter du som den/de største utfordringene for norsk landbruk framover?

Hvilke trekk ved landbrukspolitikken ser du som mest positive i forhold til å øke andelen kvinner i landbruket?

Hvilke trekk ved landbrukspolitikken ser du på som mest negative i forhold til å øke andelen kvinner i landbruket?

Angrer du på valget ditt?